

УДК 811.111'42:801.82

Макарова О. А.

## КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБРАЗНОСТІ АВСТРАЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

У статті розкрито лінгвокогнітивні механізми, що лежать в основі осмислення художніх образів, та визначено комунікативно-прагматичний потенціал образності австралійських художніх текстів, який полягає у виокремленні комунікативно-прагматичних стратегій, що сприяють створенню образу жінки в австралійських художніх текстах. Визначено основні особливості образу жінки як етнокультурного утворення.

**Ключові слова:** художній образ, образ жінки, лінгвокогнітивні механізми, комунікативно-прагматичні стратегії.

**Макарова А. А. Коммуникативно-прагматический потенциал образности австралийских художественных текстов. – Статья.**

В статье раскрыты лингвокогнитивные механизмы, которые лежат в основе осмысления художественных образов, и выявлены коммуникативно-прагматические стратегии, влияющие на создание образа женщины в австралийских художественных текстах. Обозначены основные этнокультурные особенности образа женщины.

**Ключевые слова:** художественный образ, образ женщины, лингвокогнитивные механизмы, коммуникативно-прагматические стратегии.

**Makarova O. A. Communicative and pragmatic potential of imagery of Australian literary texts. – Article.**

The article focuses on revealing of linguocognitive mechanisms, underlying the comprehension of imagery, and communicative and pragmatic strategies which help to form the image of woman in Australian literary texts. We suggest the basic features of image of woman as an ethno-cultural forming.

**Key words:** image, image of woman, linguocognitive mechanisms, communicative-pragmatic strategies.

Увагу науковців привертає дослідження комунікативно-прагматичних відмінностей образності художнього тексту. Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення комунікативних та прагматичних особливостей образності художнього дискурсу. Сучасності дослідженню додає загальнокультурний інтерес до австралійської літератури, маловивченої у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві, і відповідність загальним спрямуванням сучасних філологічних студій на встановлення характеру взаємодії мови – мислення – культури, на пошук нових методів аналізу механізмів творення етнокультурних словесних образів в австралійській лінгвокультурі.

**Мета** статті – визначити комунікативно-прагматичний потенціал образності. Синтез лінгвістичної прагматики та когнітивної лінгвістики забезпечує нове вирішення цілого ряду проблем: функціонування мови як засобу соціальної дії, вибудовування міжособистісних відносин, породження, сприйняття і розуміння дискурсу. Новизна дослідження полягає у спробі проаналізувати прагматичний потенціал образності й механізму її актуалізації з позиції лінгвістичної прагматики.

**Об'єктом** статті є образність австралійських художніх текстів. **Предметом** статті є комунікативно-прагматичні особливості об'єктивації образу жінки в австралійських художніх текстах.

Теоретичною і методологічною основою дослідження стали положення когнітивної лінгвістики про мовну картину світу (M. Freeman, M. Johnson, G. Lakoff, M. Turner, G. Fauconnier, Л.І. Белехова, С.А. Андреева, Л.В. Димитренко, С.О. Хахалова, Н.А. Чес, О.Й. Філіпчик, Н.В. Ярова, А.О. Колесова) та когнітивної прагматики (Л.Р. Безугла, І.П. Сусов, І.С. Шевченко, R. Carston, G. Preyer).

Визначення лінгвокогнітивних механізмів формування образного простору та його вербалізації зумовлюють актуальність дослідження засобів вираження змісту художніх текстів. Художній образ трактують як форму відображення дійсності, досвіду та знань людини, що має конкретно-чуттєву основу з настановою на підкреслено-емоційний характер вираження певної думки і відрізняється узагальненістю змісту, який передає [6, с. 14]. Художній образ є узагальнювальним, збірним, синкретичним утворенням, таким, що побудований на основі словесних образів, локалізованих у рамках контексту [7, с. 11]. Словесний образ формує інтелектуальний та емоційно інформаційний комплекс, що активізує певний емоційно-чуттєвий досвід у свідомості учасників художнього дискурсу.

Під художнім дискурсом розуміють сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем і осмисленням мовної картини світу мовця адресатом [5, с. 188–190]. Таким чином, поняття дискурсу включає одночасно два компоненти: і динамічний процес мовної діяльності, що вписана в певний соціальний контекст, і її результат у вигляді тексту.

У художньому дискурсі емоційним елементом виступає образ (троп), функцію якого, відповідно до характеру та специфіки адресата, визначає автор – «відправник повідомлення». Сприйняття адресатом інтенціонального задуму автора залежить від вибору лінгвістичних засобів репрезентації, що мають прагматичні властивості. Застосовуючи комунікативно-прагматичні стратегії, що реалізуються в образних засобах, автор сприяє реалізації прагматичних установок у свідомості читача. Нині особливої значущості набуває вивчення суті і мовної

репрезентації образу жінки. У цьому сенсі особливо сприятливим для аналізу наявних у суспільстві стереотипів, пов'язаних із таким образом, являється художній текст, оскільки через його посередництво здійснюється відображення картини світу з усіма ритуалами, традиціями, тобто всієї структури знань, набутих людством у процесі свого існування. Крім того, текст здатний впливати на модель світу в свідомості реципієнта, змінювати її. Текст при цьому знаходить «соціальну силу» [5, с. 188].

Під комунікативно-прагматичною стратегією розуміємо план оптимальної реалізації комунікативних намірів, який враховує об'єктивні та суб'єктивні фактори та умови, у яких протікає художня комунікація [1, с. 79]. Кожна стратегія образності художнього дискурсу реалізується завдяки інтенції автора, яка, зокрема, есплікується через сукупність стилістичних прийомів та тропів [1, с. 81].

Образ жінки є важливим складником австралійської лінгвокультури; багатогранність людських взаємин у різних аспектах зводиться до розвитку відносин між чоловіком та жінкою. Образ жінки є соціальним конструктором, що створюється за допомогою мови. Під лінгвокультурним образом розуміємо понятєво-сміслову утворення у свідомості членів соціуму, у якому вербально відображено та зафіксовано етноспецифічне уявлення про жінку як індивіда, що характеризується соціально-культурним статусом, нормами поведінки та роллю в суспільстві.

Проблеми вивчення місця жінки в суспільстві, культурі, історії актуальні й активно вивчаються, адже зрозуміти сучасне положення жінок у суспільстві неможливо, не звертаючись до минулого. Існувала проблема, як свідчать культурологи, зняття бар'єра нерозуміння чужої культури. Саме вона вимагала здійснення компаративного аналізу та відтворення психологічного типу «жінки» в художній літературі, концентрації уваги новітніх лінгвістичних досліджень на проблемах відтворення образу жінки. Образність як смислового домінанта художнього тексту залишиться в полі дослідження художньої семантики тексту в руслі різних наукових шкіл і лінгвістичних парадигм, оскільки змінюються не тільки теоретико-методологічні основи аналізу, але і самі образи [3, с. 33]. У художніх образах відображається своєрідне бачення світу, властиве певному мовному співтовариству і детерміноване домінантною культурною парадигмою [3, с. 33].

Жінка як особистість є суб'єктом суспільних відносин, носієм свідомості та системи суспільно значущих якостей. Простежуючи, як етнокультура впливає на формування особистості жінки, ми переконалися, що історична трансляція досвіду поєднує покоління. Поведінкова модель жінки ґрунтується на моральних переконаннях і завжди орієнтована на суспільні цінності. Пізнання найбільш загальних закономірностей ціннісно-сміслового аспекту соціокультурного життя австралійців збагачує знання динаміки культурних феноменів різних епох.

Продемонструємо актуалізацію образу жінки на прикладі вірша австралійської поетеси Ніті Палмер (Nettie Palmer) «In the Concert Hall»:

*Who is to blame? The woman,  
Just for being there  
Simple and human?  
The man who wants to look at her,  
And slightly turns his chair,  
And as he likes will watch her faintest stir?  
I wonder if he guesses  
How his causal stare  
Stabs and oppresses;  
The woman dreads to raise her eyes  
Or even touch her hair;  
All seems a pose to which his gaze replies.  
The thing is hardly level:  
Woman, if you glance  
You're called a devil;  
For hours he tempts you and you endure  
Behold the world advance:  
You're paying now for Cleopatra's lure.*

У вірші спостерігаємо конвергенцію образних засобів, які, об'єктивуючи образ жінки, сприяють його формуванню у свідомості читача. Так, у першому рядку автор звертається до читача *Who is to blame? The woman / Just for being there / Simple and human?*, застосовуючи при цьому риторичні запитання, які сприяють навмисному зближенню автора та читача. Таким чином застосовано фатичну стратегію, що саме і має на меті «співпрацю» учасників художньої комунікації. Автор наділяє жінку ознаками звичайної людини, використовуючи епітети *simple, human*. Рядки *How his causal stare / Stabs and oppresses* підтверджують тезу про те, що згідно зі стратифікаційною категорією гендеру жінок приносять, а чоловіки є гнобителями незалежно від класової, етнічної, вікової приналежності.

Н. Палмер називає жінку дияволом у рядках *Woman, if you glance / You're called a devil*. Порівняння жінки з дияволом почалося ще за часів Старого завіту, коли жінок підозрювали у зв'язку з дияволом/сатаною. Біблійною основою подібних поглядів слугували, крім Апокаліпсису з його вавилонською блудницею, Притчі Соломона, де про розпусну жінку йдеться як про диявола (Притчі 7:27.). Авторка застосовує апелятивну стратегію та звертається до емоційно-почуттєвої сфери читача, до релігійних понять, що укорінені у свідомості.

Підтвердженням застосування апелятивної стратегії є завершальні рядки вірша, де спостерігаємо символічне згадування імені Клеопатри *Cleopatra's lure*, адже Клеопатра є одним із найяскравіших жіночих образів світової культури. Клеопатра відома як найбагатша правителька світу, цариця Єгипту та жінка, що вміла спокусити будь-якого чоловіка. Отже, у вищенаведеному прикладі образ жінки актуалізується у номінативних одиницях: *woman, devil, Cleopatra*.

Образ жінки, що вербалізується в поезіях Н. Палмер, є частиною її поетичної картини світу; він включає в себе індивідуальний досвід письменниці і перегукується з уявленнями про жінку з погляду національної специфіки: жінці приписується роль коханої, підкреслюється її статусність, самостійність, незалежність, здатність забезпечити себе; жінка може мати професію, у неї є власна думка, вона володіє багатьма навичками і талантами. Алюзії на античних героїнь підтверджують той факт, що Н. Палмер підтримує класичні традиції в поезії, а алюзії на історичних особистостей представляють певний «фонд» якостей, які авторка приписує жінці.

Образ жінки в австралійській культурі асоціюється з готовністю віддатися іншому, пожертвувати своїми інтересами на благо іншої людини. Підтвердженням цього є актуалізація образу жінки в австралійських прозових творах, зокрема в романі «Ті, що співають у терні» Колін Маккалоу (*Colleen Margaretta McCullough «The Thorn Birds»*). У жіночності немає прагнення до успіху, самоствердження, але є здатність і готовність створити умови і простір для реалізації чужих намірів і бажань, під якими, як правило, маються на увазі бажання чоловіка; жіночність означає вміння слухати і піклуватися. Ці уявлення автоматично ставлять жінку в положення домогосподарки. Так, застосовуючи сугестивну стратегію як сукупність засобів і прийомів спрямованого впливу на підсвідомість особистості, автор робить спробу створити образ жінки у свідомості читача саме таким, яким він його бачить. Вплив стає можливим не тільки за допомогою мовних засобів, а й за допомогою позалінгвальних прийомів. Мовленнєва сугестія отримує визначну роль у комунікативно-прагматичному аспекті, зокрема у реалізації сугестивної стратегії стилістичних засобів: *I'm just an ordinary sort of a woman; I'm not ambitious or intelligent or well educated, you know that. All I want is a husband, children, my own home. And a bit of love from someone!*"

У наведеному прикладі К. Маккалоу застосовує епітет *ordinary* для створення образу жінки, таким чином стверджуючи, що жінка не є амбітною, освіченою – *I'm not ambitious or intelligent or well educated*.

Відданість жінки сім'ї та коханню до чоловіка зображено також у прикладі: *He won't live with me or let me make a home for him; he doesn't want our children. I don't love him – I never did love him the way a woman ought to love the man she marries, and maybe he sensed it from the word go*. Апелюючи до емоційно-чуттєвої сфери читача, авторка прагне створити певний образ ставлення жінки до сім'ї та чоловіка.

Однак варто зазначити, що у зв'язку зі зміною культурних, соціальних, політичних, правових, морально-етичних орієнтирів сучасної надзвичайної динамічної соціокультурної ситуації розуміння багатьох, на перший погляд, архетипових номінацій знає значної трансформації, серед яких і образ жінки.

Отже, дослідження образу жінки в художніх австралійських текстах з огляду на комунікативно-прагматичний підхід уможливило твердження про вірогідність застосування образних засобів для реалізації авторського задуму, змісту твору, створення образів та впливу через них на читача. На основі дослідження фактичного матеріалу виявляємо комунікативно-прагматичні стратегії образності. Застосовуючи їх, автор сприяє реалізації прагматичних установок у свідомості читача. Під комунікативно-прагматичною стратегією нами розуміється низка комунікативних намірів, яка враховує об'єктивні та суб'єктивні фактори та умови, у яких протікає художня комунікація. Через апелювальну стратегію образні засоби спонукають читача до сприйняття інформації, впливають на інтелектуальний або емоційно-вольовий бік його психіки. Фактична стратегія має на меті сприяти зрозумілості художнього тексту якомога більшій кількості людей.

### Література

1. Агеев С.В. Метафора как фактор прагматики речевого общения : дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С.В. Агеев. – СПб, 2002. – 158 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / И.В. Арнольд. – 4-е изд. исправ. и допол. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 384 с.
3. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.І. Белехова. – К., 2002. – 476 с.
4. Галич О.А. Теорія літератури / О.А. Галич, В.М. Назарець, Є.М. Васильєв ; [за наук. ред. О.А. Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 455 с.
5. Милевская Т.В. О понятии «дискурс» в русле коммуникативного подхода / Т.В. Милевская // Материалы Международной научно-практической конференции «Коммуникация : теория и практика в различных социальных контекстах («Коммуникация–2002»)). – Пятигорск : ПГЛУ, 2002. – Ч. 1. – 2002. – С. 188–190.
6. Колесова А.О. Художній образ Коханої/Коханого в англійських поетичних текстах XIX – XX століття: лінгвокогнітивний та гендерний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.О. Колесова. – Херсон : Херсонський держ. ун-т, 2012. – 210 с.
7. Кухаренко В.А. Практикум зі стилістики англійської мови : [підручник] / В.А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2000. – 160 с.